

Att svära i kyrkan

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

Röst 3: Sara Karlsson

(RED)

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Jag är sedan valet 2010 riksdagsledamot i miljö- och jordbruksutskottet för Socialdemokraterna. Innan det utbildade jag mig till socionom, och mitt hjärta klappar hårt för samhällets så kallade svaga grupper. De frågor jag framför allt arbetar med i riksdagen är kemikalier, klimat och djurskydd. Men med en stark övertygelse om att det sociala och miljömässiga går hand i hand, anser jag att miljöpolitiken måste föras parallellt med jämlikhetssträvanden.

Jag verkar för att lyfta miljöfrågor högre på den politiska agendan, både externt men också internt inom socialdemokratin. Det har också lett till att jag blev en av initiativtagarna till den nya tankesmedjan Forum Egalia, som utifrån socialdemokratiska värderingar ska ta sig an miljödebatten.

Sara Karlsson

Vad är av värde?

Diskussionen om ekonomisk tillväxt är känslig och svår. Den är också ofta väldigt svartvit. Det är knappast särskilt meningsfullt att bara ta ställning för eller emot ekonomisk tillväxt. Ändå fastnar samtalen allt som oftast just där, i på förhand låsta positioner.

Denna läsning gör att det är svårt att över huvud taget diskutera den ekonomiska tillväxten. Från att vara ett medel att utveckla samhället har den gått till att bli själva målet för samhället. Är det bra? Vad får det för konsekvenser? Det är frågor som jag ska titta lite närmare på i det här avsnittet.

Utveckling, välstånd och välfärd

Jag vill gärna dela upp diskussionen om ekonomisk tillväxt i två spår. Det ena spåret tar upp om fortsatt exponentiell ekonomisk tillväxt är *möjlig*. Det andra spåret tar upp om den är *önskvärd*. Inget av dessa spår är enkelt att följa. Det första är ju i huvudsak en empirisk fråga. Det andra däremot är en värderingsfråga – är fortsatt exponentiell ekonomisk tillväxt något vi vill sträva efter? I den här texten tänker jag följa det andra spåret – *är ekonomisk tillväxt önskvärd?*

Det är vanligt att sätta likhetstecken mellan ekonomisk tillväxt och utveckling. Den ekonomiska tillväxten mäts som ökning av bruttonationalprodukten. Redan det är lite märkligt, eftersom vi vet att BNP-måttet är

långt ifrån oproblematiskt. Några exempel på att BNP kanske inte mäter det vi vill mäta är att krig och andra katastrofer ökar BNP. Men det finns också andra skäl att problematisera BNP som mått på ekonomisk utveckling och mänsklig välfärd.

Även om det inte inträffar några katastrofer så har den ekonomiska aktiviteten ofta en stor påverkan på naturen. Det är ofrånkomligt och inte per definition något negativt. Men det finns klara tecken på att en ökad ekonomisk aktivitet intimt hänger samman med att ekosystemen får svårare att leverera de tjänster som den ekonomiska aktiviteten i sin tur är beroende av. Vi skulle därför kunna tala om *oekonomisk* utveckling, då dagens utveckling minskar de långsiktiga förutsättningarna för den ekonomiska aktiviteten. BNP som mått gör ingen skillnad på aktiviteter som utarmar ekosystem och sådana som förvaltar dem.

Den politiska retoriken talar om både välstånd och välfärd. Ofta verkar det vara slumpen som styr vilket av orden som används. Men de betyder faktiskt olika saker. *Välstånd* är ett ekonomiskt begrepp och översätts nästan alltid i just BNP per capita. *Välfärd* är å sin sida ett mångtydigt begrepp och kan syfta på både objektiva och subjektiva förhållanden, som skyddsnät eller levnadsnivå respektive välbefinnande.

En av anledningarna till att välstånd och välfärd används som om de betydde samma sak är förmodligen att de ofta följs åt, att ett visst välstånd är en förutsättning för välfärd. Det finns ingen anledning att se ner på en önskan om välstånd och att romantisera ”det enkla livet” i fattiga delar av världen. Många länder i världen *behöver*

verkligen ett ökat välstånd. Men sambandet mellan välstånd och välfärd blir allt svagare ju högre välståndsnivå som uppnås, vilket bland annat beskrivs i *Välfärd utan tillväxt* (Jackson, 2011) och *Jämlikhetsanden* (Wilkinsson & Pickett, 2010).

När sambandet mellan välfärd och BNP per capita inte längre håller ser vi i stället samband mellan andra faktorer. *Jämlikhetsanden* lyfter tydligt fram fördelningens effekter på en rad olika förhållanden, som rimligtvis kan användas som indikatorer på ett samhälles välmående. Till dessa faktorer hör exempelvis låg spädbarnsdödlighet, läskunnighet och psykisk hälsa. Författarnas genomgång visar på område efter område ett tydligt samband mellan nivån av jämlikhet i samhället och goda resultat för samhällets välmående. Underrubriken i boksiteln sammanfattar det väl – ”därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen”.

Människan som instrument

Det finns få saker inom politiken som är ett ändamål i sig. Demokrati är ett exempel som nog de flesta ställer upp på. Det finns ett inneboende värde i demokratiskt beslutsfattande och i friheten att få uttrycka sig som man vill. Andra politiska mål som de flesta ställer upp på är frihet och jämlikhet, även om de innebär olika saker för olika personer och för olika politiska rörelser. Den ekonomiska tillväxten har under lång tid varit ett viktigt medel för att kunna utveckla samhället i riktning mot de politiska målen. När hela kakan har växt så har det gått

att fördela resurser såväl genom transfereringssystem som genom att bygga ut den generella välfärden.

Men mål och medel tycks i dagens politiska debatt ha bytt plats med varandra. Ofta får man uppfattningen att politikens främsta uppgift är att främja den ekonomiska tillväxten, som om det vore målet för samhällsutvecklingen. Det går knappt att ha en åsikt inom något politiskt område utan att förklara hur den åsikten gynnar tillväxt och jobb. Att göra det lättare för kvinnor att delta på lika villkor på arbetsmarknaden genom att ordna barnomsorg på obekvämlig arbetstid motiveras exempelvis inte i första hand med att det ökar jämställdheten och kvinnors frihet, utan snarare med att det gynnar tillväxten. Kulturverksamheter har bytt namn till ”kreativa näringar” och kulturpolitik har blivit ett verktyg för tillväxt snarare än demokratisering. Det talas ofta om välfärd som vår nya tillväxt- och exportindustri. Det är antagligen sant att dessa saker kan främja ekonomisk tillväxt på olika sätt. Men det är relevant att fråga sig: Hur skulle vi se på dem om de inte gjorde det? Skulle de inte ha något värde om de inte skapade ekonomisk tillväxt?

Denna fixering vid den ekonomiska tillväxten är något som präglar hela det politiska samtalet, och alla politiska partier bidrar mer eller mindre till den. Min erfarenhet är att den som ifrågasätter huruvida det är möjligt eller önskvärt med evig ekonomisk tillväxt möts av oförstående blickar, raljanta avfärdanden eller en klapp på huvudet. Erfarenheterna är likadana såväl inifrån mitt eget parti, Socialdemokraterna, som inom partipolitiken i stort.

Men det här kanske bara är en fråga om politisk retorik? Eftersom den politiska debatten förs inom mycket snäva ramar är det en möjlig förklaring. Men det är knappast så enkelt, och det vore naivt att tro på att retorik och politik inte reflekterar varandra. Dessutom är frågorna som sagt lika omöjliga att lyfta inom partierna som mellan dem. Slutligen kan man undra över om det spelar någon roll om det ”bara” är retorik eller inte när resultatet ändå blir detsamma.

Den här fixeringen vid ekonomisk tillväxt får konsekvenser för både vårt sätt att se på samhället och på oss själva. Vi tycks fångna i en berättelse om människan som en ekonomisk varelse som springer i ett stort ekorrhjul. Det är som om människan fanns till för ekonomin och inte tvärtom. Att det är i vår roll som dygdiga lönearbetare och konsumenter som vi finner vår frigörelse, som om frihet och lycka vore attribut vi kan köpa för mer pengar. Det är en berättelse som begränsar människor och tydligt skapar vinnare och förlorare.

Den ekonomiska tillväxten har som sagt för länge sedan tappat sin koppling till välbefinnandet hos befolkningen. I stället ser vi hur den psykiska ohälsan breder ut sig, särskilt bland unga. Klyftorna har under de senaste trettio åren ökat i Sverige, och forskningen visar att ojämlikare samhällen är mindre lyckliga samhällen. Den offentliga välfärden har utarmats och segregerats. Det finns inte heller något positivt samband mellan tillväxt och ökad sysselsättning. Vi har en nu så kallad ”jobless growth”, en tillväxt som inte skapar nya arbetstillfällen.

Dessa exempel är givetvis inga bevis för att ekonomisk tillväxt är något negativt i sig. Men de visar åtminstone

att den inte är entydigt positiv. Trots detta tar vi siffrorna över BNP-utvecklingen som kvitto på hur lyckad den förda politiken är och låter dem styra våra politiska prioriteringar. Med andra politiska målsättningar än ökad tillväxt hade utfallet sannolikt blivit annorlunda.

Så är då ekonomisk tillväxt önskvärd? Det kan den vara, som medel. En situation med nolltillväxt eller nedväxt skulle exempelvis göra fördelningspolitiken mer komplicerad. Men som mål i sig är ekonomisk tillväxt knappast önskvärd. De värden vi håller högt beror inte på en viss årlig tillväxttakt. Kanske kan den insikten ge oss lite mer tillförsikt när vi tar itu med den andra frågan – är ständig ekonomisk tillväxt ens *möjlig* på en ändlig planet?

Referenser

- Jackson, T. (2011). *Välfärd utan tillväxt: så skapar vi ett hållbart samhälle*. Stockholm, Ordfront.
- Wilkinson, R. G. & Pickett, K. (2010). *Jämlikhetsanden: därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm, Karneval.